

KOOR – KOOL – KÖSTER

Väheseid näiteid köstrite-koolmeistrite tähtsusest rahva muusikakultuuri arengus ärkamisaja rahvuslikus liikumises.

Tiina Kivits

2022. aastal väärivad märkimist mitmed tähtsündmused Palamuse haridus- ja kultuurielus.

335 – kooli asutamisest Palamusel

220 – Palamuse köster Michael Nieländeri sünnist

180 – laulukoori asutamisest Palamusel

100 – Palamuse lauluseltsi asutamisest

Palamuse köstrikooli asutamisest möödub 335 aastat. Reisil Stockholmi pääses rahvakoolide eest võitleja B. G. Forselius oma kooli kahe tublima õpilase Pakri Hansu Jüri ja Ignatsi Jaaguga kuningas Karl XI audientsile, kus andis aru oma senisest tegevusest ja esitas uusi ettepanekuid rahvakooli arendamiseks. Visiidile järgnes kuninga patent, millega nähti ette iga luteri kiriku juures köstrikooli avamist 1687. aastal, sest maarahvas viibis alles „paganlikus pimeduses ja ebajumala teenistuses“.

Laulukoori asutamisest möödub 180 ning Michael Nieländeri sünnist 220 aastat.

1823. aastal, vahetult enne kihelkonnakooli avamist, valis konvent pastori ettepanekul Palamuse köstriks Michael Nieländeri, kes oli isa Johann Gottfriedi kõrval seda ametit õppinud ja kellel oli hea lauluhääl, mida rõhutati, sest oli ju köster kirikus organistiks ja selle puudumisel eeslauljaks. Juba 1781. aastast olid tema isa ja vanaisa Palamuse köster-koolmeistri ametit pidanud.

Esimeseks tähiseks Palamuse koorilaulus on aasta 1842, kui M. Nieländer laulukoori asutas ning neljahäälset koorilaulu õpetama hakkas.

Tagasihoidlikumad tulemused saavutas koolitöös tema poeg Aleksander, kes alustas 1865. aastal, pärast Cimze seminari lõpetamist, kihelkonnakoolis tööd isa abilisena ning kiriku organistina. Lisaks orelile ja klaverile, mida ta olevat harjutanud pastor Hirchi juures, mängis ka viiulit. Pärast isa surma määrati ta köster-koolmeistri ametisse. Koolikoori edendamise kõrval olevat olnud A. Nieländer tegev ka tuletõrjeseltsi koori juures. Tegelikult juhatas siiski H. Klaarmann, kes viis koori 26 lauljaga ka II üldlaulupeole. Laulukoori olid kõrgele järjele viinud just Michael Nieländer ja tema poeg ning ametijärglane Aleksander. Sellelt lauluoskusest võrsusid kõik hilisemad laulu- ja pillikoorid. Köster Michael Nieländer oli 50 aastat koolitööl ning tegev muusikalise kasvatuse alal.

Meenutades köster Aleksander Nieländeri aega Palamuse kihelkonnakoolis, on Oskar Luts kirjutanud: „Võin kujutella, millises arvamises on meist kooliõpetaja Roose, kelle elu- ja magamistuba on klassiruumist eraldatud ainult õhukese seinaga. ... peab leppima meie vägeva koraaliga, mis tuleb umbes neljakümnest peenemast ja jämedamast kõrist. Arvan, et vaene Roose vist küll tõuseb põlvili oma voodis ja pisarsilmil tänab oma loojat, kui köster pärast mõnda ebaõnnestunud katset heidab kõrvale need varahommikused laulutunnid...“

1842. aastal asutatud Palamuse laulukoori tegevusest on teateid 1867. aasta Eesti Postimehes: „Jaanuarikuu 5. päeval oli Palamuse kihelkonna lauluselts ennast jälle ühendanud ja kirikus laulupüha pidamas. Seal lauldi seekord koolitarvituste kasuks ning oli väga kahju, et ilm sel päeval nii väga tuisune ja tormiline oli, mis mõndagi inimest õigusega keelas sinna tulemast. Aga need, kes olid tulnud, ei kahetsenud seda mitte. Sest seal lauldi kaksteistkümme suuremat kiituse ja Taveti laulu jaost meeste kooris, jaost sega kooris. Viimast koori ülendasid mitmed kaunisti haritud meesterahva hääled õpetaja majast üleväga. Aga kõik laulud nii hästi meeste kooris kui sega kooris olid suure hoolega õpitud ja said südame rõõmuga lauldud, sest nad tungisid vist igale kuulajale südamesse.“ Samas tuuakse Palamuse lauluseltsi eeskujuks teistele kihelkondadele.

Kui Jannsen koos Vanemuise seltsiga 1869. aastal kõiki eesti koorilauljaid Tartusse esimesele laulupeole kutsus, oli teiste hulgas ka Palamuse meeskoor, kes võistulaulmiselt kuue teise koori seas kolmanda koha „Au-tunnistuse“ kaasa tõi.

Pärast 1880. aastal Tallinnas toimunud kolmandat laulupidu, millest Palamuse kihelkonna koorid kõrvale jäid, tuli laulupidudele pikem vahe. Erilist agarust ei ilmutatud sel ajal muusikategevuses terves Palamuse kihelkonnas. Osaliselt võib olla põhjuseks, et kohalik kirikuõpetaja Burchard Sielmann (alates 1877) suur muusikasõber ei olnud.

1891. aastal võisid laulupeol osaleda ka segakoorid. Palamuse lauljad olid liidetud Aruküla kooriga, vaid 10-liikmelisena osaleti IV üldlaulupeol.

1896. aastal käis laulupeol Palamuse segakoor köster Jaan Linno juhatusel.

1910. aastaks oli segakoor kasvanud juba 34liikmeliseks, juhatajaks oli Hugo(?) Kool.

1908–1911 on olnud koorijuht lisaks H. Koolile ka Mõisamaa kooli õpetaja Mart Uus.

Järgneval paaril aastal (1911–1913) juhatas Palamuse koori kihelkonnakooli õpetaja

Aleksander Muska. Nagu näha, ei olnud pikemat aega üht kindlat koorijuhti.

Esimese maailmasõja puhkedes katkestas laulukoor tegevuse.

100 aastat Palamuse lauluseltsi asutamisest.

1917. aastal tuli Palamuse kooli juhatajaks heade muusikaliste oskustega Aleksander Jaeger, kes taastas laulukoori tegevuse ning oli 1922. aastal üks lauluseltsi asutajatest. 26. novembril 1922 saame kindlalt lugeda lauluseltsi asutamise ajaks, sest on olemas vastavad dokumendid.

Laulu- ja pillikooridega võrreldes olid seltsid sammuks edasi rahva suurema omaalgatuse ja enesetunnetuse poole.

Lauluseltsi asutajaliikmeid oli 18. Seltsi esimeheks valiti Aleksander Jaeger, kes oli selles

ametis 1939. aastani, kuni lõppes tema elutee. Jäägeri abiliseks oli köster Jaan Linno.

Järgnevalt (1939–1940) oli seltsi esimees Elmar Saarma.

Seltsi juhtkond, kuhu kuulus esimees, kaks sekretäri, kassapidaja, laulujuht ja tema abi, valiti aastaks. Seltsi peakoosolek kutsuti kokku vähemalt kord aastas ning oli otsustusvõimeline, kui osales vähemalt 1/5 seltsi liikmetest.

Seltsi eesmärgiks oli „edendada laulmist ja sellekohast haridust, võimaldada seltskonnale tervendavat ja karskendavat meelelahutust tööst vabal ajal, ühtlasi kasvatada viimast tõsise laulu hindajaks.“ Selts käis koos lauluharjutustel, korraldas kontserte, muusikaõhtuid, näitemänge, vastavasisulisi kursuseid ja loenguid, osaleti tuletõrjeseltsi tähtpäevadel.

Sissetulekud laekusid liikmemaksudest, peoõhtutest, toetussummadest ja loteriidest. Lauluseltsi kooris oli lauljate arv kindlaks määratud koorijuhi poolt. Kõige rohkem, 40 liiget, oli 1935. aastal.

Palamuse lauluseltsile otsustas tuletõrjeselts anda peo pidamiseks tasuta saali kord aastas, sest laulukoor oli tuletõrjeühingu pidudel alati lauludega esinenud.

Osaleti VIII (1923), IX (1928), X (1933, osales 54?) ja XI (1938) üldlaulupeol ning paljudel kohalikel laulupidudel üle Eesti. Palamuse kihelkonna kultuurielu suuremateks saavutusteks tuleb pidada viit kihelkondlikku laulupäeva, millest kolm (1926, 1931, 1937) korraldati Palamuse lauluseltsi ja kaks (1932, 1939) Palamuse koguduse initsiatiivil.

Laulupäevad olid küllalt osalejate rohked. I laulupäeval osales 21 laulu- ja pasunakoori, teisel 23 (25) koori, kus 2 koori olid nimetamata.

Laulukoore juhatas Juhan Simm ja pasunakoore Adalbert Virkhaus. Peokõne pidas Jaan Tõnisson.

Palamuse lauluseltsi laulukoor oli 1924. aastast Eesti lauljate liidu liige.

Seltsi aktiivne tegevus lõppes 1939. aastal Aleksander Jaegeri surmaga.

Mõned näited köstrite-koolmeistrite tähtsusest rahva muusikakultuuri edendamisel.

Eesti kultuuriloos väärrib märkimist lisaks nimetatud kohalikele tähtpäevadele Saksa päritolu Johann August Hagen (1786–1877), kelle surmast möödub käesoleval aastal 145 aastat. Ta töötas Tallinnas muusikaõpetaja ja Oleviste kiriku organistina ning andis olulise panuse eesti muusikakultuuri arengusse. 1823. aastal asutas Hagen esimesed lauluseltsid Baltimaal, ühe saksa-, teise eestikeelse ning pühendas end täielikult eesti muusikaelule. Lauluseltsid asutas Tallinnas, kuid aastakümneid püüdis ta arendada laulukultuuri eelkõige maal, laulu armastavate eestlaste hulgas.

Esimesed laulukoorid, mis tekkisid kirikute juures või koolide baasil, allusid paratamatult pastorile, kelle suhtumisest olenes suurel määral koori tegevus. Mõned pastorid olid saanud muusikalise ettevalmistuse ja võisid seda rakendada koorijuhtimises.

Põhja-Eestis leidis kihelkonnakoole vähe ja nende muusikalist mõju võib konstateerida ainult paaris kihelkonnas – Jõhvis ja Simunas.

Jõhvi estofiilne pastor Meyer toetas kõigiti laulukoore, sest need pidid olema „kuldne side, mis kirikud, koolid ja koguduseliikmed ühes tõesises armastuses kokku seob“. Ambla pastor Paulsen õhutas koolmeistreid laulma. Ta ei pidanud õigeks koolmeistriks seda, kes laulu ei harrastanud. Anseküla pastor Körber asutas juba 1840ndail oma koguduses laulukoori ja juhatas seda parkümmend aastat. Põltsamaa pastor Horschelmann asutas samuti 1840ndail laulukoori ja komponeeris sellele viise. Pastor Willigerode tegeles laulukooriga samal ajal Kaarmas, hiljem Karulas ja 1857. aastast alates Tartu-Maarjas. Nimetamist vääricks veel mitmed teisedki.

Rippuvus kirikust jättis kooridele kitsad tegevuspiirid, takistas eriti ilmaliku laulurepertuaari õppimist ja ettekandmist.

1860ndail hakati seniseid koguduste laulukoore muutma lauluseltsideks, kellel oleks ametlikult registreeritud põhikiri. See võimaldas ilmaliku koorilaulu harrastamist.

Kihelkonnakoolide teened rahva muusikakultuuri arengus on olnud suure tähtsusega ja neid võib täheldada juba enne Cimze seminari asutamist, mida on õigustatult nimetatud ka muusikaseminariks. Selle heaks eeskujuks on olnud Kanepi valgustuslike vaadetega pastor J. Ph. Roth, kes asutas 19. sajandi alguses kihelkonnakooli, kus varakult arendati õpilaste koorilauluoskust.

Muusikaõpetusega kihelkonnakoolides tegelesid köstrid, kuigi sageli puudus neil muusikaline haridus. Kooliseadusega nõuti, et köster peab oskama mängida kas orelit või viulit: „Kui hääl ei kannu, õppigu või viulit mängima.“

Köstrite harimatuse kõrvaldamiseks asutati 1839. aastal Cimze seminar. 1849. aastal Valmierast Valka asunud seminar valmistas õpilasi ette köstriametiks. Kirikumuusika juhid hakkasid varsti oma võimeid näitama kirikulaulu taseme parandamisel ning laulukooride organiseerimisel.

Varasemat kirikumuusika olukorda on kirjeldanud J. V. Jannsen: „Pühapäeval kirikus oli Pabiloni keeltesegamine kuulda, ajas küll kõrvad huugama, aga ei kosutanud kellegi meelt ega südant.“ Lauldi ainult köstri eeslaulmise järgi, sest vähe oli kirikuid, kus leidis orel. „Kõik köstrid kõõrutasid niisama ilma orelita kui ilma nootideta, igaüks omal viisil, niihästi kui hääl andis ja mõistus kandis; noodid olid suuremale hulgale viie kriipsu peal tundmata täpikesed, millest ehk vaevalt nii palju teati, et need täpid, mis kõrgema õrre peal seisid, ka kõrgemat häält tähendasid ja ümberpöörduid.“ Alles 1839. aastal ilmus Johann Punscheli (1778–1849) koraaliraamat, mis oli kasutuses luteri kogudustes ja koolides üle tsaaririigi. Täienduseks ilmus 1840. aastal Johann Hageni (1786–1877) kogu. Muusikaõpetus talurahva hulgas jõudis heale järjele tänu köstritele-koolmeistritele eelkõige läbi kihelkonnakoolide. Alljärgnevalt väike valik nende tegevusest.

Simuna köster Wilhelm Normann (16.08.1812 Viru-Jaagupi kihelkond – 19.02.1906 Simuna) sündis Põlula mõisavalitseja Jakob Normanni pojana. Musikaalsesse perre sündis ka Wilhelmi vend Gustav, kes on tuntud eesti orelimeistrina. 24. veebruari 1906. aasta Postimehest: „Pärast vähest kodust õpetust viidi Wilhelm Rakvere köstri Gööki kooli, kelle koolitamise vaim, laul ja häälemõnu nii sügavasti lapse hingesse tungis, et tema südame igatsemine oli köstriks ja kooliõpetajaks saada /.../ Oma ilusa hääle pärast oli ta iga pühapäev Gööki kõrval abiks laulmas.“ Juba 20aastase noormehena astus Wilhelm Normann Simuna köstri ametisse. 1832. aastal asutas ta köstrimajas väikese kooli, mis sai ametliku kinnituse 1836. aastal, kui kool muudeti kihelkonnakooliks.

Laulukooride tegevus oli koondunud Simuna kihelkonnakooli juurde. Koolmeister Normann õpetas neljahäälse laulmise kõrval veel orelit- ja viulimängu. Oli tuntud kooride organiseerijana, sealhulgas Simuna esimese talurahva laulukoori asutaja 1832. aastal ning Simuna sega- ja meeskoori asutaja. 1866. aastal korraldati Normanni organiseerimisel Simuna esimene laulupüha, kus osales ligikaudu 1200 meeskoorilauljat. 1889. aastal peeti lastekooride laulupäeva umbes 2000 osavõtjaga.

Tartu-Maarja köster Johann Adam Luig (25.05.1814 Rõngu kihelkond – 22.03.1893 Tartu-Maarja kihelkond), kelle noorpõlv möödus Rõngus, Puhjas ja Rannus, töötas seal koolmeistrina 1841. aastani. Samal aastal valmis Tartus uus Maarja kirik, mille juures avati 1845. aastal köster Luigi õhutusel kihelkonnakool. Pastor Adalbert Hugo Willigerode on öelnud: „Koolid on kiriku rattad. Mis sa sest saad, kui sa ka kuldvankris istud ja vanker on

ilma ratasteta?“ Valdavalt õpetati linna eestlaste lapsi, „sest maal on nüüd koolid käima pandud“.

1850.–1860. aastatel tegeles Adam Luig koorijuhtimisega ning levitas koorikultuuri laiemalt Tartu ümbruse valdades. Sellega aitas ette valmistada ka esimest üldlaulupidu. Luig on juhatanud ka juba 1836. aastal asutatud Tartu-Maarja kirikukoori. Tartu-Maarja laulukoor ja Väägvere pasunakoor korraldasid 1865. aastal ühise esinemise, mis olevat olnud esimene eesti kontsert Tartu linnas.

lisaku köster Robert Theodor Hansen (11.10.1849 Hageri kihelkond – 26.08.1912 Tallinn) tuli lisakusse köstriks 1868. aastal. Kohe asutas ta lisaku meeskoori ning leerituppa erakooli. Hea muusikaline tase võimaldas juba järgmisel aastal osaleda kooriga esimesel üldlaulupeol.

Kooli astumisel korraldas Hansen muusikalisi katseid. Eelistatud olid need, kellel oli hea viisipidamine ja kõva lauluhää. Nõnda kujundas ta asjaliku koolikoori.

Eelkõige muusikategelase ja heliloojana tuntud Hansen juhatas 2–3 aastat (alates 1872) Vaivara kihelkonnakooli, asendades Heinrich Masingut, kes oli saadetud Saksamaale põllumajandust õppima, et laiendada kihelkonnakooli õppekava.

Lisakus asutas Hansen koos D. O. Wirkhausiga laulu- ja muusikakoore. 1877. aastal asutatud pasunakoor tõi IV üldlaulupeolt esimese koha. Segakoor saavutas juba IV ja V laulupeol võistulaulmises kolmanda koha. Laulukoori kontsertidega otsustati koguda raha koolimaja ehituseks. See tegevus tagas edu ning 1883 ehitati lisakusse uus kihelkonnakool, kus õppis juba üle 100 õpilase. Baltisaksa kirikukonvendil tuli nõustuda Hanseni sooviga avada lisakus kihelkonnakool.

Hanseni eestvedamisel ehitati ka seltsimaja lisaku laulu ja mängu seltsile.

Heliloojana ongi ta rahva südamesse jäänud eelkõige armastatud lauluga „Ema süda“.

Esimene suurem ülesastumine oli Harjumaa esimesel laulupeol 1886. aastal, kus laulu esitas lisaku segakoor autori juhatusel.

Hansen kirjutas oma kodukoha kooridele, ega hoolinud nootide trükis avaldamisest. Pärast tema surma hävis tulekahjus suur kogus tema kirjutatud noote.

Jõhvi köster Joosep Siegfried Saar (24.03.1837 Laiuse kihelkond – 24.01.1910 Võsu).

Jõhvis asutati 1852. aastal kihelkonnakool ja selle elav lauluharrastus rajas aluse laulukooride tegevusele. Kui 1860. aastal valiti koolmeistriks Joosep Saar, tuli õppeainetele lisaks palju muud, mida kihelkonnakoolidele mõeldud õpperaamatud oma seitsmes jaos sisaldasid. Õpetaja seadis tähtsale kohale noodiõpetuse ja nelja häälega laulmise. „4häälelises kooris laulis 21 kihelkonnakoolis õppijat: poisid laulsid tiiskanti ja altat, noormehed tenorit ja bassi“. Viulimeister ja Mihkli koguduse köster Joosep Saar töötas kihelkonnakooli juhatajana 1883. aastani.

Saare energilisel tegutsemisel ja pastor Meyeri toetusel peeti Jõhvis 1865. aasta juulis esimene kihelkondlik laulupidu, kus osales 119 lauljat. Tugeval kooli- ja koorilaulul põhinev Jõhvi laulupäev kujunes ainulaadseks talurahva ühisürituseks Põhja-Eestis ning andis tõuke üldlaulupeo korraldamiseks. Osales ka Lüganuse ja Viru-Nigula kihelkond. Jõhvi kihelkonnakooli õpetaja Saar oli kujundanud tubli tööga heal tasemel ühendkoori. Jõhvi esimesel laulupühäl sai kihelkonnakooli poistekoor üksmeelse tunnustuse osaliseks.

Esimesel eesti laulupeol (1869) sai koor võistulaulmisel ühe kolmandatest auhindadest. Ka teisest üldlaulupeost, mis toimus 10 aastat hiljem, võttis Jõhvi koor Joosep Saare juhatusel osa.

Köster Lampsonid Kursis, Puhjas ja Rõngus:

Peeter August Lampson (7.12.1819 Rápina kihelkond, Leevaku – 26.01.1895 Kursi)

August Friedrich Lampson (16.10.1848 Kursi – 22.04.1925 Kursi)

Karl Heinrich Lampson (18.01.1863 Kursi – 06.05.1934 Tartu)

1858. aastal asutati Kursi köstrimajas kihelkonnakool 13 poisiga. Juhatajaks valiti köster **Peeter Lampson**. Omades häid teadmisi muusikas, asutas ta Kursi laulu- ja pasunakoori, mida juhatas 1876. aastani. Lampson osales 1869. aastal muusikakooridega I üldlaulupeol Tartus, kus neile omistati võistulaulmisel teine auhind.

Tema õhutusel algas laulukooride asutamine ka külakoolide juurde. Peeter Lampsoni anded ei paistnud silma üksnes koorijuhina. Kursi leerimaja sai ka tema valmistatud oreli.

1878. aastast astus **August Lampson** isa jälgedes Kursi koguduse köstri ja kihelkonnakooli juhataja ametisse. Laulu- ja mängukoori juhatas heade tulemustega ning saatis koguduse laulu võimsa mänguga uuel ajakohasel oreil. Paljud noodid tellis koorile välismaalt, pidades silmas uuemat muusikat. Seadis laule ümber muusikakoori ja oreli saatele ning komponeeris ka ise mitmed muusikapalad.

Liivimaa sinod tegi August Lampsonile ettepaneku asutada oma kooli juurde täiendusklass köster-organistide ettevalmistuseks. See töö jäi vastu võtmata, sest lisaks muusikaharidusele oleks tulnud anda seoses Cimze seminari sulgemisega sellele vastavat haridust.

1863. aastal sündis Kursi köstrimajas Peeter ja Amalie Lampsoni pojana **Karl Lampson**.

Esimesed kooliaastad möödusid Kursi kihelkonnakoolis (1874–1878). Järgnes Valga koolmeistrite seminar (1879–1883), seejärel aasta abiõpetajana Kursi kihelkonnakoolis ning aasta õpetajatööd Puhja kihelkonnakoolis. 1885–1891 oli K. Lampson Rõngu kihelkonnakooli juhataja ja köster-organist.

Asutas meeskoori nii Puhjas kui Rõngus. Tema eestvedamisel loodi Rõngu mängu- ja lauluselts ning mitmed instrumentaalansamblid. Karl Lampson sai tuntuks 1891. aastast, kui asus ametisse Tartu Peetri koguduse köster-organisti ja usuõpetuse õpetajana. Oli tegev kiriku lauluraamatu parandamisel ning komponeeris ka ise lauluviise, millest mõned ilmusid ka K. A. Hermannil Laulu- ja mängu lehes.

Suure-Jaani köster Joosep Kapp (12.05.1833 Rutikvere – 20.02.1894 Suure-Jaani) alustas

1853. aastal, pärast Cimze seminari lõpetamist, tööd Suure-Jaani kihelkonnakooli abiõpetaja ja organistina. Suure-Jaani kiriku köster-koolmeistri ametisse pühitseti 1857. aasta aprillis. Kohe kutsus ta kokku kohalikud koolmeistrid, et teavitada vallakoolide õpetajaid õpetamise moodsamatest meetoditest. Hiljem said kogunemised regulaarseteks. Nii „äratas ta magajaid, kiskus kaasa tuimi ja leigeid“.

Tänu Joosep Kappi vaimuerksusele ja organiseerimisvõimele kujunes Suure-Jaani kihelkonnakoolist üks paremaid sellelaadseid õppeasutusi. Seal omandas teadmisi ka hiljem

tuntud muusikameheks kujunenud Mart Saar. Kihelkonnakoolimaja muutus peagi kogu Suure-Jaani kihelkonna kultuurielu ja rahvusliku liikumise keskuseks.

1862. aastal Kappi asutatud Suure-Jaani meeskoor osales I üldlaulupeol. Oma koorile kirjutas ta mõned laulud. Pärast pidu asutas veel pasunakoori ning mängis selles esimest klarnetit.

1887 osales laulu- ja mänguseltsi „Ilmatar“ asutamises ning koos abikaasaga valiti seltsi auliikmeteks. Peagi alustas tegevust segakoor ning järgmisel aastal viiuldajate ansambel, kes andis juba asutamisaastal esimese kontserdi. Enge mõisa ehitati lava ja pingid, kus Kapp esines kõnega ning tutvustas J. S. Bachi elu ja loomingut.

Tänu Kappide dünastiale kujunes Suure-Jaani üheks silmapaistvamaks keskuseks Viljandimaal. Joosep Kappi ametijärglasena sai sama suure tunnustuse osaliseks poeg Hans Kapp, kes tegutses peadirigendina 45 aastat, alates 1892. aastast. Tuntud muusikamees on olnud ka poeg Artur Kapp.

On teada, et kui Joosep Kapp pidas 1893. aasta maikuu oma 60. juubelit ja 40.

tööaastapäeva, tuli teda 12. mai varahommikul üles laulma üle saja kooliõpetaja – tema endise õpilase.

Rohkem kui oma kirjatööde kaudu, andis Joosep Kapp eesti rahvale oma õpilaste kaudu.

Kolga-Jaani ja Põltsamaa köster Martin Andreas Wilberg (29.08.1821 Põltsamaa–21.02.1903 Põltsamaa) sündis Saksamaalt Magdeburgist sisserännanud käsitöölise pojana. Köstriametis on Wilberg olnud nii Kolga-Jaanis (1846–1852) kui Põltsamaal (1852–1899). Pärast naasmist Kolga-Jaanist töötas Põltsamaa saksa elementaarkooli õpetajana, kus ta ka ise on õppinud aastatel 1828–1833. Põltsamaa kihelkonnakooli juhatajana (1840–1846 ja 1852–1862) viis koolikoori heale tasemele. Tema õpetusel sai ka noor Karl August Hermann arendada oma muusikahuvi.

1840. aastal asutas Wilberg Põltsamaal eesti esimese segakoori, mida juhatas üle 40 aasta ning vallakooliõpetajate meeskoori. Eestindas ja seadis koorile saksa laule, olles ka ise laulude looja. Kirikulised said Wilbergi poolt juhatatud Põltsamaa segakoori esituses nii mõnigi kord kuulda koore Händeli ja Haydni oratooriumitest. Sakslasest pastor Hirschelmanni nakatus tema muusikalisest tegevusest ning olles noorpõlves õppinud komponeerimist, sai temast üks esimesi eestikeelsete laulude loojaid. Need kõlasid esimest korda Põltsamaa kirikus 1841. aasta jõululaupäeval.

Martin Wilberg on olnud nii Põltsamaal kui Kolga-Jaanis üks tähtsaim kirikulaulu edendaja.

Nõo köster Aleksander Sprenk-Läte (12.01.1869 Pikasilla – 08.09.1948 Tartu). Olles sündinud kõrtsmiku peres, sai Aleksander juba lapsena rohkesti kuulda rahvalikku pillimängu, eelkõige viiulit ja löötsa. Läte õppis Rõngu kihelkonnakoolis, kus tegutses koolmeistritest keelpillikvartett, mis avaldas koolipoisile sügavat muljet. Nii sündiski otsus Valga koolmeistrite seminari kasuks. Pärast lõpetamist alustas õpetajana tööd Puhjas (1879–1883), hiljem köster-koolmeistrina Nõo kihelkonnakoolis (1883–1892 ja 1897–1900).

Aktiivse muusikamehena asutas Läte mõlemas koolis mängu- ja laulukoori, kellele komponeeris ka ise lauluviise, samaaegselt täiendades end Tartus.

Nõo perioodil organiseeris ta Tartus Eesti üliõpilaste seltsi juures vanema astme õpilastest, üliõpilastest ja kooliõpetajatest sümfooniaorkestri ning andis Bürgermusse saalis novembris 1900 esimese eestlaste sümfooniaorkestri kontserdi. Kavas olid Schubert, Haydn ja Beethoven. Orkestri juurde asutas ka mees- ja naiskoori.

Läte soov oli rahvast muusikaliselt harida. Temast sai esimene eestlasest muusikakriitik. On avaldanud eesti koorilaulude kogumikke, raamatud „Kunstlaulust ja Solfeggio“ (1923) ning „Klaverist ja selle ehitusest“ (1934). Osa töödest jäi käsikirjaliseks. Läte on olnud üks esimesi soololaululoojaid eesti muusikas, kuid tema loomingu tähtsaima osa moodustavad ligikaudu 200 koorilaulu. Väga palju vähenõudlikke koorilaule kirjutas ta just õpilastele, kes soovisid lisa.

IV üldlaulupeol Tartus, kus kanti ette tema kooriteos „Laul rõõmule“, oli Läte juba üks üldjuhte. Ajutiselt koolitööst loobumiseni viis soov end täiendada Dresdeni konservatooriumis koorikompositsiooni erialal (1895–1897).

Pärast venna surma võttis Aleksander Läte 1932. aastal üle Tartu klaveritöökoja Spreng-Läte juhtimise, kus tegeles muuhulgas klaveri konstruktsiooni täiustamisega.

Mitmekülgsest aktiivse muusikategelasena aitas tema tegevus eesti muusikaelu märkimisväärselt edendada.

Vändra köster Johann Voldemar Jannsen (16.05.1819 Vana-Vändra vald – 13.07.1890 Tartu) alustas haridusteed alles 12aastaselt. Musikaalse ja religioonihuvilise noormehena köitis ta Vändra pastor Körberi tähelepanu, kes oli soovitanud teda Vändra kihelkonnakooli õpetaja abiliseks. Lõpetanud 1836. aastal Vändra kihelkonnakooli, töötas Jannsen juba 19aastasena kantori, köstri ja koolmeistrina.

1842. aasta jaanuaris vallandati senine Vändra kihelkonnakooli õpetaja R. M. Koch küündimatuse tõttu ametist ning Jannsen kinnitati köster-koolmeistriks. Tekkis vajadus muuta sünninimi Jaan Jensen Johann Voldemar Jannseniks.

1850. aastal koliti perega Pärnusse ning aastani 1863 pidas vallakooli juhataja ametit, andes samas välja esimest eestikeelset nädalalehte Perno Postimees (1857). Esimese numbri avaluuletuses pöördus Jannsen esmakordselt senise „maarahva“ asemel „Eesti rahva“ poole, olles üks esimesi haritud eestlasi, kes julges oma rahvaga ühtekuuluvust tunnistada.

Kasutades hiljem uut kirjaviisi, aitas kaasa selle laiemale levikule. Tema kirjanduslik tegevus algas vaimulike laulude tõlkimisega saksa keelest eesti keelde. Kirikulaulud avaldati kolmes osas pealkirjaga „Sioni-Laulo-Kannel“, kokku 1003 laulu koos viisidega. Laulukooride töö hõlbustamiseks andis ta 1860. aastal välja ilmalike laulude kogumiku „Eesti Laulik“.

Tähtsat osa eesti koorilaulu arengus hakkas etendama 1865. aastal asutatud linnaselts „Vanemuine“. Esimeheks ja koorijuhiks valiti Jannsen, kes oli juba Pärnus koori juhatanud ja kuulus neil aastail kõige võimekamate eesti muusikameeste hulka. Juba 1865. aastal loodi „Vanemuises“ meeskoor ja järgmisel aastal segakoor, mille tegevus jäi üsna lühikeseks. Jannsen soetas rohkesti eestikeelset koorirepertuaari ja õhutas teiste kooride asutamist. Nendele eeldustele tuginedes julges selts 1867. aastal algatada I eesti üldlaulupeo korraldamise ja kujunes selle tegelikuks teostajaks.

Mõni kuu enne esimest laulupidu ilmus Jannsenilt „Eestirahva 50-aastase Jubelipiddo-Laulud“. Tuntud on ka isamaalaulud ning koos Soome helilooja Paciuse viisiga Eesti hümniks saanud „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“.

Köster Nieländerid Palamusel (vaata lk. 1) ja Laiusel:

Michael Heinrich Nieländer (21.09.1802 Palamuse – 26.08.1874 Palamuse)

Aleksander Georg Nieländer (8.10.1844 Palamuse – 3.10.1917 Jõgeva)

Musikalembene perekond Nieländer on töötanud Palamusel ligi 130 aastat.

Ludwig Nieländer (10.05.1791 Palamuse – 1837 Laiuse)

Heinrich Carl Wilhelm Nieländer (1.08.1815 Palamuse – 27.05.1905 Vigala)

Väga head muusikalist haridust andis 1822. aastal asutatud Laiuse kihelkonnakool, kus Ludwig Nieländer oleval õpetanud kirikulaulu seitse tundi nädalas, kuus eesti ja üks saksa keeles.

Sealsele koorilauluharrastusele on aluse pannud vennastekoguduse liige Jüri Sommer juba 1823. aastal kohalikest õpilastest ja talupoegadest moodustatud laulukooriga. 1827. aastal on L. Nieländer asutanud Laiuse meeskoori, mis on teadaolevalt üks esimesi eestlastest koosnevaid koore.

Laiuse kihelkonnakooli õpetaja Heinrich Nieländer moodustas 1835. aastal kooli juurde laulukoori ning tegutses ka esimene eestlaste keelpillikvartett. 1830ndate lõpus oleval Laiuse koolipoisid laulnud juba Bachi ja Händeli keerukaid kooriteoseid.

Aastakümneid tegutsenud laulukoori algatusel korraldati 1866. aastal väike laulupidu, kuhu kogunesid lauljad ka teistest kihelkondadest. Koore juhatas Laiuse köster H. Nieländer, kes oli juba 30 aastat tegelenud koorijuhtimisega.

Pärast õppetööd, kui aeg ja ilm lubasid, õpetas H. Nieländer veel aiatööd, eriti viljapuude eest hoolitsemist, raamatute köitmist, nootide kirjutamist ja muud. Orelimängu õpetati ainult soovijatele, viiulimängu aga kõigile.

1835. aasta aruandes on Laiuse pastor Jannau kirjutanud: „H. Nieländeri väsimatu usinus, sõnakuulmine ja hea käitumine vääril täielikku tunnustust“.

Muusikaõpetuses on silma paistnud paljud teisedki köster-koolmeistrid.

Põltsamaa kihelkonnakoolis jagas õpetust tuntud muusikamees **Carl August Hermann**.

Adam Jakobsoni ja hiljem Carl Robert Jakobsoni juhtimisel kujunes Torma kihelkonnakool 1850ndail kohaliku pasuna- ja laulukoori hälliks. Tähelepanuväärne on olnud samas ka köster **Gustav Kommussaare** tegevus. Kaarma kihelkonnakoolis arendas varakult koorilauluoskust köster **Mihkel Kallas**. Kanepi kihelkonnakooli õpetaja **Johannes Eglon** pani õpilased laulma „noodi perra lauluviise nink vaimulikke ja ilmalikke lustilaule“.

Otepää köster-koolmeister **Daniel Auster** valmistas lisatööna oreleid, eelkõige naabruses asuvatele koolidele. Paistu köster **Aleksander Saebelman-Kunileid** on saanud tuntuks helilooja ja I üldlaulupeo üldjuhina. Võnnu köster **Karl Neumanni** organiseerimisel asutati laulukoor, pasunakoor, näitering ning laulu ja mängu selts Lööke. Kanepi ja Helme köster **Andreas Erlemann** on koostanud esimese eestikeelse muusikaõpiku „Musika õppetud. Üks nodi, laulmisse ja mängimisse selletusse ramat, iseäranis koolmeistridele ja keigile laulo- ja mängo-sõbradele“, mis ilmus 1864. aastal.

Köstreid ettevalmistava Cimze seminari juhataja Janis Cimze on kinnitanud, et rahva muusikakultuuri areng võivad toetuda peamiselt koolidele. „Kooli tegevus, muusikaline haridus kooliaastail on baasiks, millela lauluseltsid ja -peod hõljuvad õhus.“ Tema õppetöö kohaselt pidi kihelkonnakoolides kõlama segakoorilaul, milleks võidi kulutada 2–3 õppetundi päevas. Kihelkonnakoolid valmistasid ette peamiselt vallakoolmeistreid, kes levitasid muusikaoskust laiemalt.

Kihelkonnakooli õpilased pidid käima pühade ajal kirikus ja muudel kristlikel toimingutel laulmas. Koolipäev sageli algas ja harilikult ka lõppes kirikulaulu laulmisega.

„Kui õhto kätte jõudnud, siis tuleb laulo wiside õppimine. Igga wisi, mis lapsed õppiwad, peab koolmeister sure tahwli peäle kirjutama. Ei olle mitte lubba, ilma nodita ue wisi õpetada. Koolmeister püüdko, kui wähhhe woimalik, kaks uut wisi õpetada, ja lasko lapsed õhto aial ue laulo essimessed salmid pähhä õppida. Kui salmid enne peas, siis hakkab wiis hõlpsaste pähhä. Kui woimalik on, katsko koolmeister mõned iggapäwased kolipoisid Alti heäle peäle õpetada, et katsmisse päwal sünnib kokko laulda.“

„Igga pühha pääw, ni hästi sui kui talwe aeg, peab, sätud korra pärast, üks koolmeister omma lauljattega kirikus ollema, ja Jummal tenistusse lõppetusseks kori peält ühe õppitud kirriko-laulo laulma. Kui wähhä woimalik on, katsko koolmeister, et saaks nelja häälega laultud.“ (Koli seadus. Dok. VII/2)

Kahtlemata oli muusikaõpetus kihelkonnakoolides üldine ja sealt sai rahvas oma peamise lauluoskuse. Kui 19. sajandi keskpaigas jättis õpetus vallakoolides palju soovida, siis võidi ometi rahulolemisega märkida: „Ainult kihelkonnakoolides kultiveeritakse laulu peaaegu üldiselt elavas laadis,“ ja see olevat Valga seminari teene.

1860ndail hakati seniseid koguduste laulukoore ümber muutma lauluseltsideks, kellel oleks ametlikult registreeritud põhikiri. See võimaldas ilmaliku koorilaulu harrastamist. Kihelkonna laulukooridest aegamööda kujunenud lauluseltsid koondusid 1869. aastal orjusest vabastamise 50. aastapäeva tähistamiseks esimesel eesti üldlaulupeol Tartus. Osaleda oli lubatud vaid meeskooridel. Kihelkondades olid ülekaalus segakoorid, ainult linnaseltsides hakati baltisaksa eeskujul arendama peamiselt meeskoorilaulu. Segakoorilaul vastas paremini rahva muusikatraditsioonile. Naishääled olid ju alati kõlanud võrdselt või domineerivalt nii rahvaviise kui kirikulaule esitades. Jannseni asutatud Vanemuise meestelaulu selts ei äratanud rahva hulgas vaimustust, leiti isegi, et on tume ja värvitu. Alles I üldlaulupidu muutis suhtumist. Miks keelduti segakooridest? Üks põhjus võis olla varem toimunud baltisaksa laulupidude eeskuju. Kuid siiski on enam levinud arvamus, et segakooridest keeldumise põhjus võis olla vaid moraalne. Kokkusaamist mitu päeva kestvaks peoks peeti kirikliku moraali seisukohast täitsa võimatuks, isegi ülimalt ohtlikuks. Arenemata talurahvamasside linna saabumise pärast tunti hirmu ja kardeti ka rahva ebamoraalset käitumist. Seega tuli luua meestelauluseltsid. Meeskoore hakati sageli moodustama seniste segakooride baasil, mis tähendas paljude segakooride likvideerimist.

Saksa ja eesti kultuuriruum on eksisteerinud paralleelselt ja olnud tihedalt seotud, neid on sidunud koostöö seltsiliikumises ja muusikakultuuri edendamises, mis on ühenduslüliliks kõikide ühiskonnakihtide vahel.

